

Güngör, B. (2020). Söylem Yaklaşımı Üzerine Bir Kavram Çalışması Ve Eleştirel Söylem Analizi, *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2020 güz -02-(1-12)

Söylem Yaklaşımı Üzerine Bir Kavram Çalışması ve Eleştirel Söylem Analizi

A Concept Study on the Discourse Approach And Critical Discourse

Berkan GÜNGÖR^a

^aDoktora öğrencisi-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Doktora Programı ORCID: 0000-0002-6135-2793

MAKALE BİLGİLERİ

Makale:

Gönderim Tarihi	11.06.2020
Ön Değerlendirme	20.06.2020
Kabul Tarihi	12.10.2020

Anahtar Kelimeler:

Söylem, Söylem Analizi, Eleştirel Söylem Analizi, Siyaset Bilimi, İletişim.

Key Words:

Discourse, Discourse Analysis, Critical Discourse Analysis, Politics, Communication.

ÖZET

Söylem yaklaşımı esas itibarıyla bir dilbilim alanı olsa da, edebiyattan psikolojiye, sosyolojiden eğitime, medyadan siyasal bilimlere kadar birçok alanda kullanılabilen bir yaklaşımdır. Şüphesiz ki insanı konu alan çalışmalarda dil ve dilsel unsurların ön planda tutulması doğal bir gerekliliktir. Ancak söylem yaklaşımı literatürde henüz yeni yeni görülmeye başlayan bir araştırma metodudur. Emek yoğun bir yöntem olması, henüz kurumsallaşmamış olması ve araştırmacıların çekimserlikleri nedeniyle literatürde hak ettiği değeri görmeyen bir araştırma yöntemidir. Bu nedenle bu çalışmanın temel amacı, söylem yaklaşımına dair kuramsal bir derleme yaparak, bu yaklaşım ile çalışma yapmak isteyen sosyal bilimcilere bir rehber niteliği taşımaktır. Çalışmada ayrıca siyasal bilimlere en uygun söylem yaklaşımı metodu olarak değerlendirilen eleştirel söylem analizine de ayrıca değinilmiştir. Eleştirel söylem analizi siyasal bilimlerin yanı sıra sosyoloji, psikoloji, edebiyat ve eğitim gibi daha birçok disipline uygun bir araştırma yöntemidir. Ayrıca bu çalışmada, “discourse” kelimesini bilimsel altyapısı ile birlikte tam olarak karşılayan Türkçe bir kelimenin yokluğu tespit edilmiştir. Söylem ve söylem yaklaşımı adına da net ve mutabık kalınmış bir tanımlama olmadığı için bir tanımlama çalışması yapılmıştır.

ABSTRACT

Although the discourse approach is essentially a linguistics area, it is an approach that can be used in many fields from literature to psychology, from sociology to education, from media to political sciences. Undoubtedly, it is a natural necessity to prioritize language and linguistic elements in studies involving people. However, the discourse approach is a research method that has just started to appear in the literature. It is a research method that does not see the value it deserves in the literature because it is a labor-intensive method, it is not institutionalized yet and the absences of researchers. For this reason, the main purpose of this study is to make a theoretical review of the discourse approach and to serve as a guide for social scientists who want to study with this approach. In the study, critical discourse analysis which is evaluated as the most appropriate discourse approach to political sciences is also mentioned. Critical discourse analysis is a research method suitable for many disciplines such as sociology, psychology, literature and education as well as political sciences. In addition, in this research, the absence of a Turkish word that fully meets the word “discourse” with its scientific infrastructure was determined. As there is no clear and agreed definition for the discourse and discourse approach, an identification study has been conducted.

© 2020- e-ISSN 2667-6850

*Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Sorumlu yazar: Berkan GÜNGÖR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6135-2793>

E-mail :berkan.gungor@hbv.edu.tr

GİRİŞ

Rönesanstan sonra insanoğlu birçok alanda bilimsel bilgiyi inşa etmeye çalışmıştır. Mekanik ve statik doğanın sırlarına ulaşabileceğini, geleceği tahmin edebileceğine inanan insanoğlu pozitivism ile güçlenmiştir. Doğayı çözebileceğine inanan insanlık, bu çözümleme esnasında da nesnel gerçeklere ulaşabileceğini görmüştür. Ancak 20. Yüzyıla gelindiğinde insanoğlu her ne kadar ilerleme cümleleri kursa da aslında yerinde saydığını fark etmiştir. Böyle olunca da sahip olduğu epistemolojiyi sorgulamaya başlamıştır. Gerçekliği arayan araştırmacılar, bunun yolunun söylemden geçtiğini fark etmişlerdir. Moderniteye getirilen bu eleştiriler sonucunda da aslolanın kültür ve anlam olduğunu ve gerçekliğin de bunların dünyasından çıkacağını ifade eden post-modernistler tarafından da söylem yaklaşımı ortaya atılmıştır. Söylemler insanlar ve kültürler tarafından farklı şekillerde anlamlandırılır. Bu nedenle evrende tek bir söylem yoktur ve söylemden, bilimden beklendiği gibi bir tarafsızlık beklenmez (Oğuz, 2008: 53).

Postmodernizm üzerine mutabık kalınmış bir tanım olmasa da kısaca şöyle tanımlanabilir: modern olanlara karşı tepkiler içeren, kesin iddialara şüphe ile yaklaşan, ne ileri sürdüğü ile değil de neyi yadsıdığıyla ele alınabilen karamsar bir halin ideolojik biçimidir (Demir, 2019: 180). Postmodernizmin ortaya çıkmasının en büyük nedenlerinden birisi demokrasi, kalkınma, insan hakları, ilerleme gibi tüm insanlığa fayda sağlayabilecek projelerin hayata geçirilememiş olmalarıdır. Ayrıca batı tarafından dünyaya aşılınmaya çalışılan bu modellerin amaçlarının evrensel ilkeleri sağlamak değil egemenlik alanının devamlılığını sağlamak olduğu anlaşılmıştır (Demir, 2019: 169).

Dilbilimi artık düşünüldüğü gibi sadece seslerle, biçimlerle ve tümcelerle ilgilenen bir alan değil; tümceler üstü birimlerle de uğraşan bir bilim dalı olmuştur. İşte dilbilimin artık tümceler üstü birimlerle de uğraşması sonucu söylem yaklaşımı gibi çeşitli çalışma yöntemleri meydana çıkmıştır. Söylem yaklaşımı, ilk başta sadece yalın ve basit sözlü anlatıları inceleyen bir yaklaşım olarak ortaya çıkmış ancak sonradan çeşitli belirteçleri de devreye sokarak anlatıları bir bütün halinde incelemek için kuram ve yöntemler geliştirmeye başlamıştır (Zeyrek, 1991: 108). İşte bu nedenlerle söylem analizi tekniğinin amacı söylemin dünyayı hangi açıdan kurguladığını ve sosyal süreçleri hangi açıdan inşa ettiğini bulmaktır (Phillips ve Hardy, 2002: 3). Söylem analizi araştırmacılar tarafından farklı şekillerde kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir ve bu farklı yaklaşımlar söylem kavramını da farklı tanımlayarak farklı analiz yöntemleri önermektedir. Ancak yine de genel fikir 'dil insanların sosyal yaşamın farklı alanlarında yer aldıklarında takip ettikleri farklı kalıplara göre yapılandırıldığıdır' fikridir ve söylem analizi de bu kalıpların analizidir (Ercan ve Marsh, 2016: 316).

Bu çalışmada ilk önce söylem terimi ve söylem yaklaşımı ile ilgili bilinmesi gereken diğer terimlerin açıklamalarına yer verilmiştir. Ardından söylem analizinin ne olduğuna ve aşamalarına dair bilgilendirmeler yapılmıştır. Onun ardından da sosyal bilimler alanındaki araştırmacılara

bilhassa da siyaset bilimcilere en uygun yöntem olduğu düşünülen eleştirel söylem analizi hakkında bir literatür taraması yapılmış ve paylaşılmıştır. Sonuçta da bu konu hakkında çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bir takım önerilerde bulunulmuş ve "söylem" ve "söylem yaklaşımı" terimleri üzerine bir tanımlama çalışması yapılmıştır.

1. Söylem Yaklaşımı

1.1. Söylem Terimi

Söylem kelimesinin Türkçe'deki karşılığının, terimin bilimsel altyapısını karşılayabildiği şüphelidir. TDK sözlüğü incelenecek olursa söylem terimi için:

i. Söyleyiş, söyleniş, sesletim, telaffuz.

ii. Kalıplaşmış, klişeleşmiş söz, ifade.

iii. Bir veya birçok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri, tez tanımlamalarının yapıldığı görülmektedir (sozluk.gov.tr, 2020). Tanımlamalarda da görüleceği üzere söylem kavramı daha çok günlük hayatta kullanılan bir terim gibi algılanmaktadır. Ancak bilimsel altyapısı ile incelendiğinde söylem kavramı daha geniş kapsamlı bir anlama sahiptir.

Söylemsel Pratik, metin ve toplumsal pratik olarak üç ögeden oluşan söylem analizi bir verici tarafından belli bir mekân ve zamanda söylenmiş, dil veya dil dışı unsurlardan oluşan, vericinin düşünsel tutumlarını da barındıran ve bazen cümle ötesi birimler olabilen edimler olarak tanımlanabilmektedir. Söylem incelemesi aynı zamanda alt metinde gizli kalan anlam dünyasını da dilendirmeyi amaçlar (Bozkurt, 2017: 373).

Her söylemin altında gizli olan temel bir düşünce veya ideoloji bulunmaktadır (Eagleton, 2011: 257). Bir metnin söylemediği veya söyleyemediği şeyi görebilmek, duyabilmek veya anlayabilmek için o metnin ötesine gitmek gereklidir (Palmer, 2008: 302).

Köken olarak Fransızca'dan gelen söylem kavramı bir "üst dil" terimi olarak kullanılmaktadır. Yabancı literatürde "Discourse" olarak kullanılan bu terimi Türkçe olarak karşılayan bir kelimenin varlığından bahsetmek doğru olmayacaktır. Terimin Türkçe'de en doğru ifadesinin karşılığının "Beyan" kelimesi olduğunu düşünenler bulunmaktadır (Elbirlik, 2015: 16). "Discourse" kelimesinin bazı sözlüklerdeki anlamı aşağıda incelenmiştir:

Tablo 1. "Discourse" (Söylem) Kelimesinin Bazı İngilizce Sözlüklerde Anlamı

Sözlük	İngilizce Tanımı	Türkçe Çevirisi
Cambridge	1-Communication in speech or writing	1-Konuşma veya yazılı iletişim
	2-A speech or piece of writing about a particular, usually serious, subject	2-Belirli, genellikle ciddi bir konu hakkında bir konuşma veya yazı parçası
Oxford	1-A long and serious treatment or discussion of a subject in speech or writing	1-Konuşmada veya yazılı olarak bir konunun uzun ve ciddi bir şekilde ele alınması veya tartışılması
	2-The use of language in	2-Anlam üretmek için

	speech and writing in order to produce meaning; language that is studied, usually in order to see how the different parts of a text are connected	dilin konuşma ve yazmada kullanılması; genellikle bir metnin farklı bölümlerinin nasıl bağlandığını görmek için incelenen dil
Longman	1-A serious speech or piece of writing on a particular subject	1- Belirli bir konuda ciddi bir konuşma veya yazı parçası
	2-Serious conversation or discussion between people	2-İnsanlar arasında ciddi konuşma veya tartışma
	3-The language used in particular types of speech or writing	3- Belirli konuşma veya yazı türlerinde kullanılan dil

Söylem terimi, dilin kullanım şekline, ne için kullanıldığına ve kullanıldığı sosyal bağlama dikkatleri çeken geniş yelpazede bir yaklaşımdır. Fikirlerin aktarıldığı çerçeveye ve bakış açısına parmak basar. Bir insanın gerçekleştirdiği tüm eylemleri bir söylem içinde düzenlenir ve biçimlendirilir. Bu nedenle söylem hayatın her noktasına nüfuz eder (Punch, 2011: 214).

Söylem terimi, durumsal değişkenlerin veya bireysel faaliyetlerin yansımından ziyade, dilin sosyal pratik olarak kullanılmasıdır. Söylem dünyayı temsil eden değil işaret eden, dünyayı gösteren bir uygulamadır. Söylemler, çok sayıda insanın ve örgütlerin faaliyetlerini koordine etmekte yardımcı olabilmektedir (Ercan ve Marsh, 2016: 417).

Söylem terimi hakkında yapılmış diğer tanımlar da aşağıda incelenmiştir (Akt. Elbirlik, 2015: 21; Keskin, 2015: 23; Doyuran, 2018: 304; Sözen, 1999: 20):

Tablo 2. “Söylem” Kavramının Farklı Tanımlamaları

Araştırmacı	Söylem Tanımı
Bahar Dervişcemaloğlu	1- Bir şeyler hakkında bilgi vermek, halka hitap etmek, bir şeyler öğretmek amacıyla konuşmak, ahlaki bir konuda nutuk vermek, bir şeyler tartışmak vb. 2- Bir veya daha çok tümencin oluşturduğu, başı ve sonu olan, tümencin sınırlarını aşan ve tümcelerin birbirlerine bağlanmaları açısından ele alınan bildiri, sözce. Bireylerin, bir göstergeler dizgesi olan dili kullanmaları ve kendilerine mal etmeleri.
Kamile İmer, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy	Tümceden büyük, tümce ötesi bir dil birimi. Ayrıca dilin toplumsal durumu incelendiğinde yapının büyüklüğüne bakılmadan (kelime, cümle, paragraf) işlevsel olarak değerli sayılabilecek sözce.
Ruth Wodak	Belirli olaylar ile durumlar, kurumlar ve çevresindeki toplumsal yapılar arasındaki diyalektik ilişkidir. Yani bir olay; durum, kurum ve çevresi tarafından şekillendirilmektedir ve onları da şekillendirmektedir.
Larry Marks	Herhangi toplumsal bir konunun türüne bağlı olarak kodlanmış dil kullanımı bütünlüğüdür. (Dini söylem, tıbbi söylem, yasal söylem)
Z.S. Harris	Sözcelem ediminin gözlemlenebilir sonucu. Dilsel araçların iletişim amacıyla kullanılması. Alıcıları bir eyleme özendirmek veya kişiler arası ilişkiler için de kullanılan, tek amacı bilgi iletmek olmayan sözce.

Lütfiye Otkar	Toplumsal grupların dillerinde, dizgesel biçimde kodlanan belirli amaç ve değerlerini yansıtan dil kullanım biçimleridir. Söylem, toplumsal bir grubun değerlerini ve anlamlarını dizgesel olarak düzenler. Ve dahası söz konusu toplumsal gruba göre söylenebilir ve söylenemez olanları tanımlar, betimler, sınırlar.
Edibe Sözen	Siyasi, kültürel, ekonomik veya sosyal kısacası hayatın her alanında bir yapı arz eden; batı felsefesinin bir ürünü olarak günlük hayatta kullanılan bir dil pratiğidir.

Söylem terimine biraz daha farklı bir açıdan Foucault bakmıştır. Söylemdeki gizli bir olguya dikkat çekmiş ve söylemdeki kuşku ve kaygı içeriklerini ortaya koymuştur. Herkesin her şeyi her zaman her yerde söyleyemeyeceğine değinen Foucault, bu noktada da tabusallık olgusunun kendisini göstereceğini söylemiştir. Yani ona göre söylem bu yönü nedeniyle de aynı zamanda yasaklayıcı olabilir (Foucault, 1987: 24). Ekonomik, kültürel veya siyasi gibi çeşitli nedenlerle baskı altında bulunan toplumların koruduğu sessizlik de bir söylem olarak farz edilebilir; yani bazen sessizlik de bir söylemdir. Söylem üzerine yapılan analizler, bireyler, toplumlar ve sosyal gerçeklikler hakkında fikir sahibi olma yollarından birisidir (Sözen, 1999: 14).

Söylem, söyleyenin (konuşmacının, yazarın, sanatçının), politik, ekonomik, tarihi veya kültürel hayat görüşünü, mantalitesini, bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu nedenle de ideolojik bir yapı arz etmektedir. Her söylemde yüklü olan bir anlam ve mesaj bulunmaktadır. Söylemler yazılı veya sesli olabildiği gibi görsel işaretlerle de gerçekleştirilebilir. Bu açıdan bakıldığında da herhangi bir sanat eseri de bir söylem sayılabilecektir. Hatta jest ve mimikler bile birer söylem niteliği taşımaktadır (Doyuran, 2018: 307).

1.2. Söylem Yaklaşımı ile İlgili Diğer Terimler

Hem araştırmacının bundan sonraki kısmının anlaşılmasında hem de söylem yaklaşımı ile ilgili farklı konuların anlaşılmasında faydalı olacağı düşünüldüğü için, yaklaşım ile ilgili temel kavramlar bu başlık altında incelenmiştir (Foucault, 1987: 34; Hall, 1999: 166; Günay, 2013: 159; Gür, 2013: 190-191; Doyuran, 2018: 307; Aksan, 2000: 159):

Anlam: Anlam kavramı, sözcüklerin kullanıldığı zamana ve mekâna göre farklılık göstermektedir. Bir diyalogdaki söylemler bile birbirleri ile zıtlaşabilmektedir. Yani bir sözcükte yüklü olan öteki sözcüktür.

Bağlam: Bağlam kavramı, araştırmacıların kendi metodlarına ve bakış açlarına göre farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlar incelenecek olursa:

Tablo 3. “Bağlam” Kavramının Farklı Tanımlamaları

Araştırmacı	Bağlam Tanımı
Widowson	Söylemde, anlamı ilgilendiren şartların bütünü.
Yule	Sözün kullanıldığı fiziksel ortam.
Van Dijk	Kişisel, sosyal, zihinsel, dinamik, deneyimsel yönleri ile gerçek hayatta dünyamızı oluşturur.

Gür	Söylemin meydana geldiği ve devam ettiği tarihsel, sosyal, psikolojik, kültürel, iletişimsel ve dilbilimsel unsurlardan oluşmuş şartlar ile ortaya çıkmış bütünlüktür.
-----	--

Yorum: Bir metnin oluşturulduğu ortam, yazarın o anki düşünceleri ve duyguları genelde yorumcu için çok önemli değildir. Yorumcu için metindeki ifadelerin kendisi için ne anlam ifade ettiği önemlidir. Yorum bir metnin kendisinden farklı bir şeyi ifade etmesine imkân verir. Kendi düşüncesini doğru anlatmak için yeniden biçimlendirmektedir.

Dilbilimsel Unsurlar: Söylem ile ortaya çıktığı bağlamın daha iyi anlaşılabilmesi için kullanılabilecek bütün dilsel ipuçlarıdır (isim, zamir, sıfat, ek, özne vs.) ve çözümleme için oldukça önemlidir.

Metinler Arasılık: Söylem ile ortaya çıktığı bağlamın daha iyi anlaşılabilmesi için kullanılabilecek bütün dilsel ipuçlarıdır (isim, zamir, sıfat, ek, özne vs.) ve çözümleme için oldukça önemlidir.

Yansıtıcılık (Refleksivite): Hem söylemler onu üreten kişi, kişiler veya toplumu yansıtırlar hem de kişi, kişiler veya toplum da o söylemleri yansıtırlar. Benzer şekilde bir toplumda kullanılan dil o topluma dair ipuçları sunar. Ayrıca söylem toplumu, toplum da söylemi etkilemektedir.

İdeoloji: Her söylemin bir ideolojisi, her ideolojinin de bir söylemi vardır. Toplumsal anlamları belirlemek için yapılan mücadeledir.

1.3. Söylem Analizi

Söylem analizi yaklaşımı ile özdeşleşmiş olan Van Dijk, söylem analizini çok kısa ve net bir şekilde bir şeyi söyleme şekli olarak tanımlamaktadır. Literatürde ilk defa Harris tarafından kullanılan yaklaşım, sosyal yapılandırmacı ve post-yapısalcı araştırmacıların ihtiyaçlarına göre birtakım teknikler barındıran bir metottur (Gür, 2013: 186). Post-yapısalcı araştırmacılara göre tek ve doğru kabul edilebilecek bir yöntem olmadığı için ve onlara göre ortaya çıkan anlam önemli olduğu için, söylem analizinin de üzerinde mutabık kalınmış net bir tanımlama yoktur (Sözen, 1999: 55).

Söylem analizi, mecburi olarak kullanılan dilin analiz edilmesidir (Brown ve Yule, 1983: 1). Ancak söylem analizi ile konuşma çözümlemesi birbirleri ile karıştırılmamalıdır. Söylem analizinde hem yazı hem de konuşma dillerinin nasıl kullanıldığı, açıklama ve betimlemelerin nasıl kurgulandığı konusunda hassas davranılır. Konuşma çözümlemesi ile ortak noktaları olsa da, çoğu yazar tarafından konuşma çözümlemesi, söylem analizinin bir alt türü olarak değerlendirilir. Söylem analizi, açıklama ve hiyerarşi ile iktidar ve ideoloji arasındaki ilişkilere vurgu yapmaktadır (Punch, 2011: 217). Söylem analizi, medyadan edebiyata, ideolojiden yönetim şekline kadar oldukça geniş bir yelpaze içinde kullanılabilen, kültürel ve sosyal araştırmalar içerisinde kullanılan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım, 2018: 237).

Herhangi bir söylem analizinde başlangıç noktası, dilin ne kadar

önemli olduğunu kabul etmektir. Bu sebeple herhangi bir konuyu konuşma, yorumlama ve tartışma şekillerinin mühim sonuçları mevcuttur. İşte bu yüzden de araştırmacılar dikkatlerini belgelere, dökümanlara, metinlere ve konuşmalara olduğu kadar fotoğraflar, pullar, jest ve mimikler gibi görsel öğelere de yoğunlaştırmalıdır (Ercan ve Marsh, 2016: 317).

Günümüzde tartışmalarda alıcılar da vericiler de birbirlerini kendi ideolojileri doğrultusunda etkileme amacını taşırlar. Bir manada ideolojiler çıkan söylemler üzerinden şekillenmektedirler. Söylemler vericilerin kendi değer yargılarını (konuşma tarzı, tutumları, davranışları, yargıları vs) yansıtırlar (Günay, 2013: 25). Bireylerin gündelik hayatlarına dair eylemlerine, düşüncelerine, dâhil oldukları bir topluluğa dair bilgilere söylem sayesinde ulaşılabilir. Yani söylemler durumlardan ayrı değerlendirilmemelidir. Bağlam, konuşmayı yapan tarafından, konuşmanın geçtiği zaman ve mekân tarafından ve ihtiyaçlar tarafından belirlenmektedir (Keskin, 2015: 29). Söylem analizleri yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birisi de bağlam içerisinde oluşan anlamdır. Yani bir kelimenin sözlük anlamı değil de söylem içerisindeki anlamının ele alınması gerekmektedir. İnsanların kelimelerle ifade etmedikleri ya da edemedikleri anlamları anlayabilmek sadece söylem analizi ile mümkündür (Doğan, 2009: 28). Söylem bir iletide sadece içeriğe değil, kim tarafından söylendiğine, neye dayanarak söylendiğine, neye ulaşmak için söylendiğine, kime söylendiğine odaklanır. Sadece sohbet veya konuşmayı değil dünyayı görme, anlamlandırma ve dünyaya tepki verme şekillerini de içerir (Punch, 2011: 215).

Nitekim güçlü anlatılar sadece anlatılarak üretilmezler. Sosyal ve kültürel hayatın farklı yönlerine dağılır ve farklı öznelere anlatma biçimlerine göre tekrar şekillenirler. Söylem yaklaşımı, bir düşüncenin mikro anlamda nasıl ifade edildiğine yoğunlaşır. Sadece söylenen değil, mesajların tematik bütünlüğü söylemdir (Aydoğan ve Karaarslan, 2017: 124).

Söylem yaklaşımları, bütün türleri kapsayan, disiplinler arası ve ortak bir kuramı olmayan, farklı tekniklerle gerçekleştirilen bir yaklaşımdır. Farklı bakış açılarına rağmen, söylem yaklaşımlarında her türünde geçerli olan üç temel ilke vardır (Punch, 2011: 215):

- Söylem kurallıdır. İçsel olarak yapılandırılmıştır ve kurallara göre yönetilir.

- Sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve kişisel gerçekliklerin söylemi, konuşmacılar tarafından üretilir.

- Söylem bireylerin deneyimlerini yansıtır. Bu sebeple söylem analizi, söylem tarafından etkilenen veya söylemin etkilediği deneyimlerin bir parçası ile ilgili olabilir.

Jupp (1996: 305) Foucault'un kullandığı söylem yaklaşımının üç temel özelliğinden bahsetmiştir (Punch, 2011: 216):

- Söylem sosyaldır. Kelimelerin anlamları kim tarafından, nerede, kimin için kullanıldıklarına göre değişir. Bu yüzden evrensel söylem diye

bir şey mümkün değildir.

- Söylemler birbirlerinden farklı olabilir, birbirleri ile çatışabilir.
- Söylemler birbirleri ile hiyerarşik bir ilişki içerisinde olabilir.

Potter ve Wetherell (1994: 48) söylem analizinin özellikle nitel araştırmalara uygun hale getirildiği üç temel özelliğinden bahsetmiştir (Punch, 1994: 216):

- Söylem analizi yapacak kişi, dilselden ziyade sosyolojik sorulara verilen yanıtları arar.
- Söylem analizi eylem, inşa ve değişebilir özellikleri ile üç yönlü bir ilişkidir. İnsanlar söylediklerinden veya yazdıklarından daha farklı eylemlerde bulunurlar.
- Konuşma ve metinler tartışmalı bir tarzda örgütlenirler. Yani bazen bir söylem versiyonunun gerçeklikle ilişkisini araştırmak yerine nasıl tasarlandığı sorgulanmalıdır.

1.4. Söylem Analizinin Aşamaları

1.4.1. Problemim Araştırma Sorusunun Belirlenmesi

Söylem analizi siyasetten ekonomiye, pazarlamadan ideolojiye kısacası hemen hemen her konuda kullanılabilecek bir yöntemdir. Temel amaç yorum yapabilme ve anlamlandırabilmedir. Kesin cevaplar aramak değil, var olan fikirleri, bilgileri veya duyguları genişletmek ve inanç, davranış ve tutumları belirleyen söylemleri sosyal bir bağlamda değerlendirmektir (Çelik ve Ekşi, 2008: 109). Araştırmacı hangi bağlamdaki konuya değinmek istiyorsa öncelikle problemi ortaya koymalıdır (Jørgensen ve Philips, 2002: 77).

1.4.2. Örneklemin Belirlenmesi

Söylem analizinde örneklemin büyüklüğü bir avantaj değil aksine dezavantajdır. Bu özelliğiyle de klasik araştırma yöntemleri tekniklerinden ayrılmaktadır. Yüksek sayıda örneklem, analizlerin yapılmasını hem imkânsız kılacak hem de hiçbir katkı sağlamayacaktır. Kişi sayısından ziyade dil, dilin kullanımı ve amaçlara yönelik yürütülmelidir (Çelik ve Ekşi, 2008: 110).

1.4.3. Verilerin Toplanması

Veri toplama konusunda da söylem analizi diğer araştırma yöntemlerinden ayrılmaktadır. Çünkü klasik araştırma yöntemleri için veri tutarlılığı önemli iken, söylem analizi için veri çeşitliliği çok daha önemlidir. Söylem analizi için farklı görüşler ve uyumsuzluklar verilerin çeşitliliğini artırmada kolaylaştırıcı unsurlardır (Çelik ve Ekşi, 2008: 110).

Eğer veri toplama, görüşme tekniği kullanılarak yürütülecekse, genelde not tutma tercih edilen bir yöntem olsa da, söylem analizi için yeterli olmayacaktır. Çünkü araştırmacı görüşme esnasındaki her türlü olayın tam anlamını (tonlamaları, vurguları, duraksamaları, tereddütleri vs.)

çözümleyebilmelidir (Çelik ve Ekşi, 2008: 110). Bu nedenle görüşme tekniği kullanacak araştırmacılara not tutmaktan ziyade ses kayıtları yapmaları önerilmektedir. Nitekim söylem analizi en doğru ve tutarlı şekilde sözel veriler ile yapılabilir. Gerekirse kaydedilen ses tekrar tekrar dinlenmeli, hiçbir kelime ve vurgu kaçırılmamalı; araştırmacı anlayamadığı her yeri mutlaka anlamaya çalışmalıdır (Bauer ve Gaskell, 2003: 178).

Eğer veri toplama, yazılı bir metin ile yürütülecekse, iki hususa dikkat edilmelidir. Bunlardan birincisi pasif cümlelerin kullanımı ile ilgilidir. Pasif cümlelerde olaylar ve süreçlerin nesne ve öznelere nasıl bağlandığına dikkat edilmelidir. İkinci husus da anlatıcının seçmiş olduğu cümle modu yani eylemin veya durumun derecelerdendir. Anlatıcı kesin yargılar ile cümleler kurabileceği gibi daha belirsiz cümleler de kurabilir. Bu da onun gerçekliği nasıl algıladığını bize anlatacaktır (Jørgensen ve Philips, 2002: 82). Ayrıca bir analiz için metin okuyan araştırmacı, o metni okumaya başlamadan kafasını boşaltmalı, önyargılarından ve inançlarından kurtulmalı ve kendi ulaşmak istediği yere değil yazarın ulaştırmak istediği yere gitmelidir. En küçük bir teferruatı bile gözden kaçırmamalı, her türlü hatayı ve çatışmayı fark etmelidir (Bauer ve Gaskell, 2003: 179).

1.4.4. Verilerin Analiz Edilmesi

Söylem analizinde veri analizi ile ilgili birçok farklı görüş ve tanım olsa da, genel olarak sözcüklerin, cümlelerin ve aralarındaki ilişkinin yorumlanması, yapılandırılması ve makro yapılandırılması içerir (Çelik ve Ekşi, 2008: 112). Elde edebildiği bütün ayrıntılar ile uğraşan bu yöntemde analiz tekrar tekrar okuma ile yapılır. Analizler sonucu bulgu elde edilebilecek kesin bir yöntem veya mekanik bir süreç yoktur (Oğuz, 2008: 56). Söylem analizinde verilerin analiz edilmesinde takip edilen süreç aşağıda açıklanmıştır (Baş ve Akturan, 2008: 33):

i.Yorumlama: Söylem içerisindeki sözcüklerin anlamlarını, parçalara ayrılmasını ve anlamlandırılmasını içermektedir. Cümlelerin ve cümleciklerin birbirleriyle olan ilişkileri tanımlanır, sözcüklerin sıraları ve dizinleri gruplandırılır ve iletinin anlamı tespit edilmeye çalışılır. Sadece sözcüklerin anlamının belirlenmesi değil; sözcük gruplarının da işlevlerinin belirlenmesi amaçlanır.

ii.Yapılandırma: Parçalarına ayrılan sözcüklerin anlamları cümle içeriklerinde tekrar düzenlenir. Yani sözcüklerin ilk anlamlarının yeniden yorumlanmasıdır. Yorumlamadan sonra ortaya çıkan cümlelerle kurulan ilişkiler ve uyum belirlenmektedir. Kısaca bir cümle ya da sözcük, bir iletide yorumlama sonucu meydana gelmiş olan öneriler ile ilişkilendirilerek yeniden bir anlam oluşturulur.

iii.Makro Yapılandırma: Araştırmanın konusuna ve amacına göre söylemden birtakım makro çıkarımlar yapılabilir. Bu süreçte, mevzu bahis söylemde yer almakta olan kelimelerin veya cümlelerin küresel düzeydeki önermeleri ortaya çıkarılır. Yani verilen bir iletinin makro düzeyde algılanması konusundaki anlamlandırmasıdır.

Söylem yaklaşımında verilerin analizi esnasında, mevzubahis söylemin özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü bir söylem çok farklı boyutlara ve özelliklere sahiptir. Dikkat edilmesi gereken hususlar ve bu hususlara ait birtakım örnekler aşağıda belirtilmiştir (Baş ve Akturan, 2008: 35):

a.İçerik Özellikleri: Söylemin ait olduğu kültür, tarihi dönem, kullanıldığı sosyal durum; konuşmacının niyeti, ilgisi, amacı vs.

b.Gramatik Özellikleri: Söylemin standart bir dile mi yoksa bazı bölgesel veya sosyal diyalektik özellikler taşıyan bir dile mi ait olduğu, telaffuz ve kullanımların dil kurallarına uygunluğu, var ise hangi tür gramatik eksiklikler olduğu, cümlelerin arasında ne tür bir anlam ilişkisi olduğu, kullanılan zarf, bağlaç ve sıfatlar. Söylemin amacı, fikirleri ve teması, bunların kelimeler ve cümleler ile nasıl ifade edildikleri, ne tür söylem davranışlarının bulunduğu vs.

c.Diğer Yapısal Özellikler: Söylemin yapısının ne tür olduğu (tartışma mı karşılaştırma mı açıklama mı), bu yapının söylemde nasıl tasarmlandığı ve sinyalleştirildiği, söylemin stil özellikleri (cümle uzunlukları, bütünlükleri, tamamlayıcılıkları, tutarlılıkları, karmaşıklıkları, telaffuzlar ve vurgular vs.).

d.Etkileşimsel Özellikler: Konuşmacının amacına ulaşmak için nasıl bir strateji izlediği, kimin hitap ettiği, kime hitap ettiği, rol ve statü farklılığı.

e.Sunum Özellikleri: Hitap eden kişinin yüz şekli, mimikleri, kafa pozisyonu, yakınlığı gibi özellikleri, gülme, kızgınlık, samimiyet, sıcaklık, ses tonu, yazım veya sesin özellikleri.

1.4.5. Verilerin Geçerliliği

Bir analizin geçerli olup olmadığını kontrol etmek için de dikkat edilmesi gereken kriterler bütünlük, verimlilik ve katılımcıların yönelimidir (Sözen, 1999: 97):

i.Bütünlük: Analiz sonucu elde edilen verilerin bir bütün olarak verilmesi anlamına gelir. Söylem yapısının etkilerinin ve fonksiyonlarının nasıl üretildiği gösterilmelidir. Parçaların birbirleri ile uyumu önemlidir.

ii.Katılımcıların Yönelimi: Araştırmacılar kelimelerin sözlükteki anlamları ile değil katılımcıların deneyimlerine etki eden önemli hususlara sahip etkileşimlerle ilgilenir. Yani incelenecek olan olgular, bireylerin sosyal hayattaki eylemlerinin sonuçlarına bağlı olmalıdır.

iii.Verimlilik: Yapılan bir araştırma, yeni çözümler üretilmesi konusunda kullanılabilmekteyse o araştırmanın geçerli olduğu düşünülür. Yani bir çalışma, yeni söylem çeşitlerinin, yeni açıklamaların ve yeni anlamların hazırlanmasına imkan sağlamalıdır.

1.4.6. Raporlama

Araştırma raporu, söylem analizinde elde edilen bulguların sunumundan daha öte bir anlam taşımaktadır. Öncelikle söylem analizi sonucu elde edilen çıkarımların birer veri olarak değil yorum olarak değerlendirilmeleri gerektiği unutulmamalıdır (Sözen, 1999: 98). Bu nedenle araştırmanın rapor kısmında birbirleri ile ilişkilendirilmiş cümleler ve paragraflar açıkça ve oynama yapılmadan verilmeli; araştırmacı çözümlenmeyi nasıl yaptığını açıkça ifade etmelidir. Rapor, veri çözümlemesinin bütün aşamalarını (okuma, veri toplama, verilerin analizi esnasındaki yorumlama, makro yorumlama, yapılandırma ve verilerin geçerliliğini içermelidir. Çalışmanın sonunda da, üzerinde çalışma yapılmış olan söylem ek olarak verilmelidir (Çelik ve Ekşi, 2008: 113).

2. Eleştirel Söylem Analizi

Söylem analizi türlerinin kategorilendirilmesi üzerine alan yazında birçok çalışma yapılmış ancak sonuçsuz kalmıştır. Yang ve Sun'un yaptıkları kategorilendirme incelendiğinde en makul olanıdır. Bu araştırmacıların yaptıkları ayrımaya göre söylem analizi türleri dilbilimsel, dilbilimsel olmayan ve disiplinler arası kullanılan söylem analizleri olarak sınıflandırılmıştır (Yang ve Sun, 2010: 128). Eğer herhangi bir politik, ideolojik veya toplumsal soruna yönelik bir çözümleme yapılması hedefleniyorsa en uygun yöntem eleştirel söylem analizidir (Çelik ve Ekşi, 2008: 110). Eleştirel söylem analizi, gelişmiş toplumlarda pozitif bir toplumsal değişim sağlamak ve iktidar ilişkilerini eleştirmek amacıyla kurulmuş bir akımdır (Angermüller, 2006: 6). Bu nedenle de bu çalışmada son yirmi yılın en fazla tercih edilen yöntemlerinden birisi olan eleştirel söylem analizi incelenecektir (Doğan Çeliker, 2019: 19). Toplumsal konulara ve siyasal konulara yoğunlaşan araştırmacıların tercih ettiği bu yaklaşım, özellikle de ideolojiyi ortaya çıkartma amacıyla diğer yaklaşımlardan ayrılmaktadır (Angermüller, 2006: 6).

Eleştirel söylem analizi, Foucault'un iktidar ve söylem arasında kurduğu ilişkiden doğmuştur (Oğuz, 2008: 54). Eleştirel söylem analizi, farklı konularda sosyal ve kültürel değerlerin söylem ile arasındaki ilişkilerin incelenmesine imkân sağlayan bir metottur. Sosyal dünyanın inşa edilmesine, sosyal kimliklerin ve ilişkilerin belirlenmesine katkı sağlayan söylemsel pratikler aracılığı ile herhangi bir konuya ilişkin anlamlı bilgiler üretilebilir. Nitekim bazı ifade ve betimler diğerlerine oranla daha fazla anlam taşıyabilir (Wodak, 2002: 73). Güç ve iktidar bazen belirli sorunların parametrelerini tanımlamak, belirli uygulamalar için kurallar belirlemek ve gündemi şekillendirmek için kullanılabilir. Eleştirel söylem analizi de bu bağlamda gücün ve iktidarın nasıl kullanıldığını, politikaların nasıl belirlendiğini ve ideolojileri araştırmak için alternatif bir nitel yaklaşım oluşturmaktadır (Howarth and Griggs, 2016: 400).

Eleştirel söylem analizi ırkçı, politik, cinsiyetçi ve medyatik söylemleri inceleyen, farklı yaklaşımları, farklı perspektifleri ve farklı kuramsal temelleri baz alan disiplinler arası çalışmalara imkan sağlayan bir yöntemdir. Bu yönetime göre hem yazmada hem konuşmada kullanılan dil toplumsal pratiklerin bir yansımasıdır. Dilde ortaya koyulan kontrol, güç,

ayrımcılık ve egemenlik üzerindeki yapısal ilişkileri inceler. Çünkü dil ideolojiktir ve hiyerarşi ve gücün sağlanmasında bir araçtır (Çakmak ve Bilişli, 2019: 103). Dil, örgütlenmiş gücü meşrulaştırma amacına hizmet etmektedir ve aynı zamanda da ideolojiktir (Deniz, 2014: 1).

Eleştirel söylem analizine göre söylem, sosyal olarak hem oluşturucu hem de koşullandırılmıştır. Modern toplumlarda söylem mat bir güç nesnesidir ve eleştirel söylem analizi bunu daha şeffaf ve net bir hale getirmeyi amaçlar (Blommaert ve Bulcaen, 2000: 449).

Eleştirel söylem analizinin önemli temsilcilerinden birisi de Teun Van Dijk'tir. Van Dijk, söylem ve iktidar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Ona göre söylem analizinde birbirleri ile iç içe geçmiş iki yaklaşım vardır; bunlar eleştirel söylem yaklaşımı ve ideolojik söylem yaklaşımıdır. Dilin rolü ve kullanımı ile söylem dikkate alınırsa politik, sosyal veya eleştirel çözümlere katkı sağlanabilir (İnceoğlu ve Çomak, 2009: 30). Van Dijk çalışmalarını metinler üzerinde yoğunlaştırmışken, diğer araştırmacılar daha çok yorumlayıcı toplum bilimi üzerine yoğunlaştırmıştır (Angermüller, 2006: 6).

Bu yaklaşım ele alınırken ismindeki “eleştirel” ibaresi, olumsuz bir eleştiri olarak algılanmamalıdır. Olumsuzluktan ziyade, mevzubahis söylemin olduğu gibi algılanmadığını, o söyleme sorgulayıcı bir tavırla yaklaşılacağını anlamak gereklidir. Eleştirel söylem analizi bir dildeki kullanım şekli, gizli ve açık ifadeleri ele alması bakımından derinlemesine birçok farklı mesajı ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Analizler esnasında da dilbilimsel katkının yanı sıra sorun odaklı, kuram ve yöntemin dâhil edilir (Çakmak ve Bilişli, 2019: 107).

Bu çalışmada eleştirel söylem analizinin ayrıca incelenmesi, siyasal bilimler veya sosyoloji hakkında çalışma yapmak isteyen araştırmacılara da daha uygun bir yöntem olarak görülmesidir (Gür, 2013: 189). Nitekim eleştirel söylem analizi dil ve toplumsal yapının kesiştiği noktada çalışma tercihini, analiz konularını ve alanların seçimini gösterir. Eleştirel söylem analizi aşağıdaki konular üzerinde çalışmaya yatkındır çünkü bu alanlarda güç dengeleri, manipülasyon, sömürü ve yapısal eşitsizlikler vurgulanmaktadır: (Blommaert ve Bulcaen, 2000: 450):

Tablo 4. Eleştirel Söylem Analizinin Yatkın Olduğu Konular

Eleştirel Söylem Analizinin Yatkın Olduğu Konular	
Politik Söylem	Kuramsal söylem
İdeoloji	Ekonomik söylem
İrkçilik	Okuma – yazma
Medya dili	Eğitim
Reklam ve tanıtım kültürü	Toplumsal Cinsiyet

Eleştirel söylem analizinin temel hedefi, anlama, ulaşma ve bu ulaşılan anlam üzerinden de bir yorum yapabilmektir. Yapılacak olan yorum, verilmiş isteneni, içerisinde bulunduğu olay örgüsü itibarı ile değerlendirir ve ortaya çıkarır. Geniş bir alanı kapsar ancak genelde ideolojik ve politik

bir çözümlene yöntemidir (Doyuran, 2018: 315).

2.1. Teun Van Dijk'e Göre Eleştirel Söylem Analizi (Hollanda Okulu)

Van Dijk'a göre eleştirel söylem analizi, araştırma alanı olarak hakimiyet, hegemonya, güç, sınıfsal farklılık, toplumsal cinsiyet, menfaat, gelenek, sosyal düzen ve yapı gibi konuları işleyen söylem analizi yöntemidir (Doyuran, 2018: 315). Bu yöntem özellikle baskın gruplara ve onların ideolojilerine çok iyi odaklanabilir (van Dijk, 2006: 132). Bu yöntemde tek ve spesifik bir teori sunulmaz; bu yöntem bir ekoldür (Çakmak ve Bilişli, 2019: 103). Teun van Dijk eleştirel söylem analizinde daha çok metne ve algısal dilbilimine odaklanan çalışmalar yapmıştır (Çakmak ve Bilişli, 2019: 105). Örneğin van Dijk'a göre haberler de bir söylem olarak ele alınmalıdır çünkü, haberler hazırlandıkları süreçlerden ve toplumsal yapıdaki güç-iktidar ilişkilerinden ayrı düşünülemez (Toruk ve Sine, 2012: 358). Haber söylemlerine odaklanmak çeşitli düzeylerde, birimlerde, boyutlarda ve sosyal bağlamda tam bir analiz gerektirmektedir (van Dijk, 1983: 25). Van Dijk eleştirel söylem analizine göre söylem yapılarını aşağıdaki gibi tanımlamaktadır (van Dijk, 1993: 264):

i.Argüman: Gerçeği yansıtan olumsuz değerlendirmeler ile kanıtları güçlendirmek

ii.Retorik Figürler: “Onlar”ın olumsuz eylemlerini abartılı bir şekilde anlatmak, olumlu yönlerini ifade etmemek veya örtmek. “Biz”im olumlu yönlerimizi abartmak, artırmak.

iii.Sözel Tarz: Olumlu veya olumsuz değerlendirmeler yapılırken kullanılan sözcüklerin seçimine dair özellikler.

iv.Öykü Anlatma: Tanık olunan olumsuz olayları anlatmak ve olumsuz yönlerle ilgili ayrıntılar vermek.

v.Olumsuz Davranışlara Yapısal Vurgu: Özetler, başlıklar veya kanıtlar gibi araçlar ile metnin düzenlenişine ve cümlelerin dizilimine ilişkin özellikler.

vi.Alıntı: Güvenilir tanıklardan, kaynaklardan veya uzmanlardan alıntılar yapmak.

Eleştirel söylem analizinin diğer söylem analizi türlerinden farklı olarak hakimiyet ve eşitsizlik üzerine odaklanması, belli bir disipline, paradigmaya, okula veya herhangi bir söylem teorisine katkıda bulunmayı amaçlamadığının bir göstergesidir. Bu yaklaşımın teorileri, tanımları, yöntemleri ve ampirik çalışmaları da hedeflediği sosyopolitik yaklaşımını anlamlandırabilmek üzerine seçilir. Ciddi sosyal problemler de tabii olarak karmaşık olduğu için genellikle disiplinler arası bir yöntem olmaktadır ve bu özelliğiyle de belki de en zor disiplindir (van Dijk, 1993: 252).

2.2. Norman Fairclough'a Göre Eleştirel Söylem Analizi (İngiltere Okulu)

Hodge, Kress, Fowler ve Fairclough gibi isimler, İngiliz okulunun temsilcileridir ve Foucault'nun söylem yaklaşımından yola çıkmışlardır (Elbirlik, 2015: 201). Norman Fairclough eleştirel söylem analizinin, sistematik işlevsel dilbilirimi olarak ele almaktadır (Çakmak ve Bilişli, 2019: 105). Fairclough'a göre eleştirel söylem analizi, dilin sosyal bir faaliyet biçimi olarak görüldüğü, söylemin siyasi iktidar ve söylem öğelerinin tartışıldığı disiplinler arası bir analiz yöntemidir. Ancak Fairclough'a göre söylem analizinde herhangi bir kuralı olmaması nedeniyle, her araştırmacının bilgi düzeyine göre farklı yorumlamalar yapabileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle Wodak ile birlikte eleştirel söylem analizi için birtakım temel ilkeler belirlemiştir (Devran, 2010: 62; Doyuran, 2018: 316; Doğan Çeliker, 2019: 19, Çakmak ve Bilişli, 2019: 106):

- Eleştirel söylem analizi, sosyal problemlere odaklanır.
- Söylem, toplumsal bir hareket şeklidir.
- Söylem toplum ve kültürü inşa eder.
- Güç ilişkileri karmaşıktır.
- Söylemin ideolojik bir işlevi vardır.
- Söylem tarihidir.
- Söylem analizi yorumlar ve açıklar.
- Metin ile toplum arasında bir ilişki kurar.

2.3. Ruth Wodak'a Göre Eleştirel Söylem Analizi (Viyanalı Okulu)

Ruth Wodak'a göre eleştirel söylem analizi asla bir kuram olmak ya da bir kuramı sağlamak amacıyla değildir. Söylem analizinin amacı dünyayı ve bazı yönlerini görüntüleme yollarının da ötesine geçmektedir. Yani insanların kendilerini yansıtma, özgürleştirmelerine imkân tanıyan eleştirel bilginin üretilmesini ve aktarılmasını amaçlar (Ercan ve Marsh, 2016: 309). Farklı bakış açıları, farklı kuramsal temelleri veya farklı yaklaşımları inceleyen bir çalışma alanıdır. Homojen değildir, birçok özelliğiyle ve çeşidiyle kuramsal ve metodolojik bir araştırma programıdır (Çakmak ve Bilişli, 2019: 103). Wodak'a göre eleştirel söylem analizinin eleştiri, güç, tarih ve ideoloji olarak dört olmazsa olmaz kavramı vardır (Wodak, 2007: 209).

Güç, söylem ile hayat bulduğundan dolayı "söylem üzerinde güç" ve "söylem içinde güç" ifadeleri önemlidir. Kimin ne söylediğinden ziyade dışarıdan bir bakış açısı sağlayan eleştirel söylem analizi; bireyleri imgesel gerçeklikten koparıp simgesel gerçekliğe doğru iten güç ilişkilerini, ideolojileri, değer yargılarını, kimlik ve temsiliyeti dilsel kurgulamalar vasıtasıyla çözümlenmeyi sağlar. Kısaca eleştirel söylem analizi dil kullanılarak belirtilmiş, oluşturulmuş, vurgulanmış ve meşrulaştırılmış toplumsal eşitsizliği eleştirel olarak incelemeyi hedefler. Gerçekliği doğrudan yansıtmaz; baştan kurgulatur. Wodak söylem analizi için dört ayrı işlev açıklamaktadır (Çakmak ve Bilişli, 2019: 104):

i.Kurucu: Söylemler ırk, etnisite, millet vb. kolektif kimlikler inşa edilmesinde ve toplumsal koşullar oluşturulmasında kurucu bir rol

üstlenmektedir.

ii.İdame Ettirici: Belli bir ırk, etnisite millet vb. grup ile ilişkili olan toplumsal statükoyu sürdürebilmekte, yeniden inşa edebilmekte veya meşrulaştırabilmektedir.

iii.Dönüştürücü: Söylemler belirli bir toplumsal statükoyu idame ettirebildiği gibi, bu statükonun dönüştürülmesinde de etkin rol oynarlar.

iv.Yıkıcı: Söylemler belli bir toplumsal statükoyu hem idame ettirebildikleri hem de dönüştürebildikleri gibi, statükonun parçalanmasında, dağılmasında ve yıkılmasında da etkili olabilmektedirler.

Kısaca Wodak'a göre ister muhalefet ister iktidar söylemleri, toplumsal pratiklere etki ederek hem siyasal hayatın hem sosyal hayatın hem de kültürel hayatın şekillenmesinde önemli rol oynamaktadırlar. İdeolojiler, metinler, dil, bağlam bilgisi, güç ilişkileri ve söylemin kendisinin oluşturduğu çok boyutlu karmaşık yapı eleştirel söylem analizi sayesinde açığa kavuşturulabilmektedir (Çakmak ve Bilişli, 2019: 105).

2.4. Michel Foucault – Episteme Temelli Söylem Yaklaşımı

Bu çalışmada Foucault'nun söylem yaklaşımının incelenmesinin nedeni, Foucault'nun yaklaşımlarının eleştirel söylem analizinin filizlerini atmış olmasıdır. Foucault, 1966 yılında basılan kitabı "Kelimeler ve Şeyler"de söylemi "dilini yorum üzerinden konuşturulması" olarak tanımlamıştır. Ona göre söylem sözel işaretlerin ardışıklığıdır. Yani ona göre dil önce yorum sonradır; her yorumun bir metni vardır ve söylemlerin eklenilebilirlik özellikleri vardır (Elbirlik, 2015: 23). Foucault, söylemde dilbilimsel ve epistemolojik bir sosyal teori kurmuş ve kendi alanında tarihsel çalışmalar yapmıştır. Ancak bu çalışmaları dilbilimsel açıdan yapılmış çalışmalar değildir. Foucault'un bu fikirleri zamanla işlevsel dilbilimine, eleştirel dilbilimine ve nihayetinde de eleştirel söylem analizine rehber olmuştur. Kendine has bir metot ile dilbilimsel olmayan; edebi ve felsefi bir metodoloji geliştirmiştir (Elbirlik ve Karabulut, 2015: 48).

Evrinsel söylem de, kendi şifresi olan ve her bilgiyi çözebilen tek bir anahtar metin değildir. Zihnin en temel temsillerinden en ince analizlere ve en karmaşık birleşimlere kadar gerekli ve doğal bir ilerleyiş ile tanımlanır. Söylem, kökeni tarafından dayatılan tek düzenin içine entegre edilmiş bir bilgidir. Yani söylemin metinle bağlantısı vardır ve bir bilgidir (episteme). Foucault'un yorumları genel olarak incelendiğinde ona göre söylemin gücü veya arzuyu temsil eden bir bilgi (episteme) olduğu yorumu yapılabilir (Elbirlik, 2015: 24). Yani Foucault iktidar ve bilginin iç içe geçmesini vurgulamaktadır ve sonra da söylemlerin farklı disiplinlerde örneğin cezaevlerinde, okullarda veya akıl hastanelerinde suçlu veya deli kavramlarının sosyal konuları inşa etmek ve disipline etmek için nasıl tezahür ettiğine odaklanmaktadır (Howarth ve Griggs, 2016: 402).

Foucault'cu söylem analizi günümüzde disiplinler arası alanlarda yaşanan problemlerin detaylı çözümlenmesini yapabilmek, modern veya

postmodern dünyaya yeni bir perspektif kazandırmak ve kavramların içlerinin nasıl doldurulduğunu yani anlam dünyasının nasıl düzenlendiğini görmek için kullanılabilecek temel yöntemlerden birisidir. Foucault'nun söylem analizinin üç temel sacayağı: bilgi sistemleri, iktidar şekilleri ve benlik kuramıdır (Şahin, 2017: 121).

Söylem bir teori olduğu kadar aynı zamanda da düzenlenmiş bir toplumsal pratiktir. Bu nedenle söylem bilgiyi olduğu kadar iktidarı da içermektedir. Yani belirli bir söylem sınırları içerisinde somutlaştırılan kategoriler sadece bilgiyi değil aynı zamanda gücü veya iktidarı da meydana getirir. Örneğin bir toplumda ekonominin iyiye gittiğine dair iddialar, nitelikli ekonomistler veya finans uzmanları tarafından söylendiğinde bir statüye ulaşır (Howarth ve Griggs, 2016: 402). Söylem denetim ve sınırlama usulleri bakımından üç kademede incelenebilmektedir (Şahin, 2017: 125):

i. Dışsal/Dışlama Usulü: Bu usul kendi içinde doğruluk istenci, yasaklanmış söz ve deliliğin paylaşımı olarak üçe ayrılmaktadır.

a. Foucault'nun doğruluk istenci ile kastettiği şey, diğer söylemler üzerinde bir çeşit baskı gücü gösterebilmektir. Yani doğruluk istenci bir arzuya cevap verenin veya gücü elinde bulundurmanın söylemini oluşturmuyor ise doğruluk istenci bakış açısına göre bu söylemde arzu ve iktidar olabilmektedir. Yani iktidardan ve arzuların sınırlanmış bir doğru söylem, doğruluk istencini tanıyamaz. Doğruluk denen ölçüt tarihsel olarak hep değişmektedir. Bu nedenle de iktidar gücünü korumak için söylemlere ihtiyaç duyar ve bu bağlamda da bilgi-iktidar ilişkisi oluşur.

b. Yasaklanmış sözde anlatmak istediği, bireylerin veya toplumun istedikleri her şeyi dile getirebilmesine imkân olmadığıdır. Bu imkânsızlığın en üst düzey olduğu alanlar siyaset ve cinsellikler.

c. Deliliğin paylaşımı konusunda, ortaçağdan itibaren delinin anlamını incelemek gerekir. Söylemleri diğer insanlarınki gibi yayılma imkânı bulmayan kişiler deli olarak değerlendirilmektedir. Deli adalet önünde bir değer teşkil etmez yani söylem tarzı ifade edilemez.

ii. İçsel Unsurlar: Foucault, içsel unsurları da yorum, yazar ve disiplin olarak üçe ayırmıştır.

a. Yorum: Toplumsal kültür sistemi içerisindeki dini veya hukuki metinlerden; edebi metinlerden ve bilimsel metinlerden oluşabilmektedir. Tek bir yapıt, birbirinden farklı söylem şekillerine imkân tanıyabilir. Yorumlamada kullanılan yöntem fark etmeksizin, yazar tarafından telaffuz edileni söylemekten öteye geçilememektedir. Söylemdeki düzeni ve rastlantısallığı “tekrar” ve “aynı” biçimlerini taşıyan bir benzerlik kullanarak sınırlandırabilmektedir.

b. Yazar: Bu rastlantısallığı “ben” ve “kişisel” olgularının biçimlerini barındıran bir “aynılık” kullanarak sınırlandırabilmektedir.

c. Disiplinler: Disiplinlerin örgütlenmiş formu yazar ve yorum unsurlarına karşı çıkarak kendi varoluşunu gösterebilmektedir. Anlamı ya da gerçekliği, bunlardan faydalanmak isteyen herkesin kullanımına sunan

ortak bir sistem oluşturmaktadır.

iii. Söylem ortaya çıktığı anda oluşan rastlantısallığın engellenmeden, belirli kurallar çerçevesinde, söyleyenlerin bir takım kurallara uymak zorunda olduğu ve bu sayede de her önüne gelen kişinin ulaşmasını engelleyebilmektir. Hukuki, tıbbi, dini, siyasi söylemler; konuşanlar için farklı nitelikler ve kararlaştırılmış roller saptanır. Bu nedenle bir ayınsallığın oluşundan ayrı olarak düşünülmemelidirler.

Foucault'nun çalışmalarının odağını belirlemek zordur. Ancak yine de illa bir odak noktası belirlenecekse bunu metin ve dil oluşturabilir. Hem öznenin hem de nesnenin söylemi oluşturduğu tezi de onun sosyal bilimler literatürüne yaptığı en önemli katkılardan birisidir. Foucault'ya kadar pozitivist araştırmacılar söylemi analizinde nesnelere öne çıkarmışlarsa da, Foucault söylemin öznelinin, bilhassa da “insan” öznesinin nasıl oluşturulduğunu açıklamıştır (Şahin, 2017: 126).

Foucault'ya göre söylemler, toplumsal sorunlar ile epistemolojik olarak bağlantılıdır. Episteme alanı tüketilemez ve kapatılması zor bir alandır. Episteme söylemsel eylemlerin pozitifliği içerisinde, bilimsel ontolojik yapıyı ve epistemolojik yapıları oluşturan şeydir çünkü bilim, epistemolojik biçim, pozitiflik ve söylemsel pratikler arasındaki ilişkilerin toplamıdır; bu açıdan da çelişkiler ve sınırlamalar alanını oluşturmaktadır (Şahin, 2017: 128).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada söylem yaklaşımı üzerine kuramsal bir derleme yapılmıştır. Öncelikle söylem kavramının terimsel anlamı incelenmiştir. Daha sonra da söylem yaklaşımı araştırmalarında bilinmesi gereken diğer kavramlar hakkında bilgi verilmiştir. Ardından söylem analizi hakkında genel bir açıklama yapılmıştır. Buna ek olarak da söylem analizi yapılırken bir araştırmacının takip etmesi gereken aşamalardan bahsedilmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda, sosyal bilimler ve özellikle siyaset bilimi alanına uygulaması en uygun olduğu düşünülen eleştirel söylem analizi hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Eleştirel söylem analizinin üç önemli teorisyeni van Dijk, Fairclough ve Wodak'ın eleştirel söylem analizine yaklaşımları verilmiştir. Son olarak da, eleştirel söylem analizinin ilham kaynağı olan Foucault'un söylem yaklaşımına dair düşünceleri paylaşılmıştır.

Araştırma esnasında “discourse” terimini tam olarak karşılayan bir Türkçe kelimenin yokluğu fark edilmiştir. “Discourse” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak kabul edilen “söylem” teriminin sözlük anlamlarının ise, bilimsel altyapı açısından çok eksik olduğu tespit edilmiştir. Elbirlik, “discourse” kelimesinin Türkçe'deki en uygun karşılığının “beyan” kelimesi olduğunu ileri sürmüştür (Elbirlik, 2015: 16). “Beyan” kelimesinin TDK sözlüğündeki anlamı incelendiğinde, yine hedeflenen bilimsel altyapıyı sağlamadığı gözlemlenebilecektir (sozluk.gov.tr, 2020):

i. Bildirme

ii. Bir eserde, düşüncelerin, duyguların, hayallerin doğuş ve değerlerini, bunların anlatımında tutulacak yolları konu edinen bir edebiyat bilgisi dali.

Nitekim söylem terimi bir yansıma değil bir pratik anlamı taşımaktadır. Toplumları ve grupları koordine etmek için bile kullanılabilir. Yazılı ve sesli olarak da kullanılabilirler ancak jest, mimik, sanat eseri gibi birçok görsel işaret ile de kullanılabilirler. Ayrıca söylem yaklaşımında dilin kullanım biçimi, niçin kullanıldığı ve kullanılmış olduğu sosyal bağlama dikkat çekilmektedir. Söylem bir kişiye karşı, bir gruba karşı ve hatta bir topluma karşı bilgi vermek, hitap etmek ve tartışmak gibi birçok formda kullanılabilir.

Söylem yaklaşımı ile ilgili ülkemizdeki alan yazın incelendiğinde, siyasal bilimler, sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarda araştırmacıların pek de tercih ettiği bir çalışma yöntemi olmadığı tespit edilmiştir. Ancak bu araştırmada da ortaya koyulduğu üzere, söylem analizleri; bilhassa da eleştirel söylem analizi siyasal bilimler, sosyoloji ve psikoloji alanlarında uygulanmak için oldukça uygun bir çalışma yöntemidir.

İsmindeki “eleştirel” ibaresi nedeniyle başlangıçta olumsuz bir izlenim uyarırsa da, eleştirel söylem analizini olumsuz bir anlamdan ziyade; sorgulayıcı bir anlamı olduğu unutulmamalıdır (Çakmak ve Bilişli, 219: 17). Tablo 4’te de görüldüğü üzere politik söylem, kurumsal söylem, ekonomik söylem, ideoloji, ırkçılık, okuma-yazma, eğitim, medya dili, toplumsal cinsiyet, reklam ve tanıtım kültürü; gelenek-görenekler sosyal düzen ve yapı, menfaat ilişkileri, iktidar ve muhalefet söylemleri, hegemonya, güç ve sınıfsal farklılıklar gibi alanlarda yapılması düşünülen çalışmalar için eleştirel söylem analizi oldukça isabetli bir yöntem olacaktır.

Ayrıca söylem yaklaşımları, araştırma yöntemleri için bir çoğulluk, çeşitlilik sunan bir yaklaşımdır. Sosyal bilimler alanı için dile dönüşü uygun bir çalışma imkanı sağlar. Yeni meydana çıkmış ve çıkacak olan kimlik problemlerinin ve küresel olguların çalışılmasına imkân tanır. Bilgi ve iktidar analizinde aktif bir rolü mevcuttur (Oğuz, 2008: 57).

Bu bağlamlarda araştırmacılara önerilecek hususlar aşağıdaki gibi olabilir:

• “Discourse” kelimesini tam olarak karşılayabilecek Türkçe bir kelime üzerinde çalışmalar yapılmalıdır.

• Sosyoloji, psikoloji ve bilhassa siyasal bilimler alanında çalışmalar yapan araştırmacılar, söylem analizi ve özellikle de eleştirel söylem analizi metodlarını kullanarak ülkemiz alan yazını zenginleştirmelidir.

• Söylem analizinin post-modernist yaklaşımları bir ürün olduğu ve bu nedenle de asla bir şeyi ispat etmek, doğrulamak ya da kesin sonuçlar almak için değil; yorumlama yapmak ve değerlendirmek için kullanıldığı da unutulmamalıdır.

Yine alan yazına bakıldığında bilimsel açıdan söylem ve söylem yaklaşımı üzerine mutabık kalınmış bir tanımlama olmadığı görülmektedir.

Bu bağlamda bilimsel bir tanımlama çalışması yapılmaya çalışılmıştır:

• **Söylem:** Toplumsal hayatın her alanında kullanılan, kullanan kişinin geçmişine, kültürüne, çevresine, hedeflerine dair izler taşıyan, bilgi iletmek, tartışmak, hitap etmek, konuşmak, yönlendirmek amaçları ile kullanılan konuşma, hitabet, jest-mimik, görsel veya işitsel sanat, yazılı metin ve hatta bazen de sessizlik biçimleri ile kendini gösteren bir ifade biçimi.

• **Söylem Yaklaşımı:** Söylem niteliği taşıyan herhangi bir ifadenin, kullanıcısının kültürü, ideolojisi, çevresi vs. kişisel özellikleri bakımından, kullanım amacı bakımından, kullanıldığı zaman ve yer bakımından, kullanılış yöntemi bakımından analiz edilerek yorumlandırılması.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2000). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. TDK Yayınları: Ankara
- Angermüller, J. (2006). Avrupa’da Söylem Çözümlemesi (Çeviren: Kadir Yoğurtçu). Sosyal Bilimlerde Söylem Çözümlemesi. 1-11 https://www.academia.edu/16774530/Avrupada_S%C3%B6ylem_%C3%87%C3%B6z%C3%BCmlemesi-Johannes_Angerm%C3%BCller
- Aydoğan, D. & Karaarslan, M.H. (2017). Üniversiteler Kendini Nasıl Tanımlıyor? Üniversite Tanıtım Filmleri Üzerine Söylem Analizi. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 5(1). 119-146
- Baş, T. & Akturan, U. (2008). Nitel Araştırma Yöntemleri NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi. Seçkin Yayıncılık: Ankara
- Bauer, M.W. & Gaskell, G. (2003). Qualitative Researching With Text, Image and Sound A Practical Handbook. Sage Publications: Londra
- Blommaert, J. & Bulcaen, C. (2000). Critical Discourse Analysis. Annual Reviews Anthropol. 29. 447-466
- Bozkurt, E.S. (2017). Söylem Analizi Bağlamında Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanına Yönelik Bir İnceleme. Atatürk Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları / Makaleler. Yayın No: 1224. 371-390
- Brown, G. ve Yule, G. (1983). Discourse Analysis. Cambridge University Press: New York
- Çakmak, F. & Bilişli, Y. (2019). İdeoloji, Söylem ve İletişim Çalışmalarında Ruth Wodak. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 19(2). 99-124
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 27(27). 99-117.
- Deniz, A.Ç. (2014). Bir Söylem Analizi Girişimi: Asker ve Sindirella Hikayesi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 16 (Özel Sayı II). 1-5
- Devran, Yusuf (2010). Haber-Söylem-İdeoloji. Başlık Yayınları: İstanbul
- Doğan Çeliker, B. (2019). Nâmkı Kemal’in İntibah Romanında ‘İyi’ Ve ‘Kötü’nün İfadesi Üzerine Bir Söylem Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul
- Doğan, G. (2009). Söylemin Yorumlanması. ODTÜ Yayıncılık: Ankara

- Doyuran, L. (2018). Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde). *Erciyes İletişim Dergisi*. 5(4). 301-323
- Eagleton, T. (2011). *İdeoloji*. (Çev.: Muttalip Özcan). Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- Elbirlik, T. (2015). *Söylem Kuramı ve XVI. Yüzyıl Siyasetnamelerinde Söylem Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa
- Elbirlik, T. & Karabulut, F. (2015). *Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması*. *Dil Araştırmaları*. 17. 31-50
- Ercan, S.A. & Marsh, D. (2016). *Qualitative Methods in Political Science. Handbook of Research Methods and Applications in Political Science içinde* (Editörler: Hans Keman ve Jaap J. Woldendorp). 309-320. EdwardElgar Publishing: Northampton
- Foucault, M. (1987). *Söylemin Düzeni*. (Çev.: Turhan Ilgaz). Hil Yayın: İstanbul
- Günay, V.D. (2013). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık
- Hall, S. (1998). *Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Postyapısalcı Tartışmalar*. *Kitle İletişim Kuramları içinde*, (Editör: Erol Mutlu). Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları: Ankara
- Harris, Z. S. (1952). "Discourse Analysis". *Language*. 28: 1-30.
- Howarth, D. & Griggs, S. (2016). *Discourse Analysis, Social Constructivism and Text Analysis: A Critical Overview. Handbook of Research Methods and Applications in Political Science içinde* (Editörler: Hans Keman ve Jaap J. Woldendorp). 400-419. EdwardElgar Publishing: Northampton
- İmer, K., Kocaman, A. & Özsoy, A. (2011), *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- İnceoğlu, Y.G. & Çomak, N.A. (2009). *Metin Çözümlemeleri*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- Jørgensen, M. & Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. SAGE Publications: Londra
- Jupp, V. (1996). *Documents and Critical Research. Data Collection and Analysis içinde*. (Editörler: Roger Sapsford ve Victor Jupp). 198-316. Sage Publications: Londra
- Keskin, M. (2015). *Görsel Medya ve Kamuoyu İlişkisi: Televizyonda Siyasal Tartışma Programlarının Söylem Analizleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul
- Oğuz, M.C. (2008). *Söylem Analizi*. *Sosyoloji Notları*. 5. 52-57
- Palmer, R.E. (2008). *Hermenötik*. (Çev.: İbrahim Görener). Ağaç Kitabevi Yayınları: İstanbul
- Philips, N. & Hardy, C. (2002). *Discourse Analysis: Investigating Process of Social Construction*. Sage Publications: Londra
- Potter, J. & Wetherell, M. (1994). *Analyzing Discourse. Analyzing Qualitative Data içinde*. (Editörler: Alan Bryman ve Robert G. Burgess). 47-66. Routledge: Londra
- Punch, K.F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (2. Baskı) (Çevirenler: Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz) (Editör: Zeliha Etöz). Siyasal Kitabevi: Ankara
- Sozluk.gov.tr (2020). <https://sozluk.gov.tr/>
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite*. Paradigma Yayınları: İstanbul
- Toruk, İ. & Sine, R. (2012). *Haber Söylem Üretimindeki İdeolojik Etki: Wikileaks Haberleri*. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (31). 351-378.
- Van Dijk, T. A. (1983). *Discourse Analysis: Its Development And Application To The Structure Of News*. *Journal of communication*. 33(2). 20-43.
- Van Dijk, T.A. (2006). *Ideology And Discourse Analysis*. *Journal of Political Ideologies*. (11) 2. 115-140.
- Van Dijk, T.A. (1993). *Principles of Critical Discourse Analysis*. *Discourse Society*. 4. 249-283
- Wodak, R. (2002). "The Discourse - Historical Approach". *Methods of Critical Discourse Analysis içinde*. (Editörler: Ruth Wodak & Michael Meyer). Sage Publications: Londra
- Wodak, R. (2007). *Pragmatics and Critical Discourse Analysis*. John Benjamins Publishing Company. 15 (1). 203-225
- Yang, W. & Sun, Y. (2010). *Interpretation of 'Discourse' from Different Perspectives*. *The International Journal-Language Society and Culture* (31), 127-138.
- Yıldırım, E. (2018). *Toplumsal Yapının Aynası Olarak Sinema: Söylem ve Eleştirel Söylem Analiz Yöntemlerine Göre Ayla Filminin Çözümlemesi*. *İNİF E-Dergi*. 3(1). 234-243
- Zeyrek, D. (1991). *Göstergebilim, Söylem Çözümlemesi ve Anlatı İncelemesi*. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. (2). 105-112

EXTENDED ABSTRACT

Linguistics is no longer a field that deals only with sounds, forms and sentences as it is thought; It has become a branch of science that also deals with subordinate units. As a result of the fact that linguistics is now dealing with subordinate units, various study methods such as the discourse approach have emerged. The discourse approach first emerged as an approach that only examines plain and simple verbal narratives. However, it started to develop theories and methods to examine the narratives as a whole by using various markers. For these reasons, the purpose of the discourse analysis technique is to find out from what angle discourse constructs the world and from what angle it constructs social processes. Discourse analysis is a qualitative research method used by researchers in different ways, and these different approaches define the concept of discourse differently and suggest different analysis methods. However, the general idea is that 'language is structured according to the different patterns people follow when they are in different areas of social life' and discourse analysis is the analysis of these patterns.

In this study, first of all, explanations of the term discourse and other terms that should be known about discourse approach are included. Then, information was given about what discourse analysis is and its stages. After that, a literature review was made and shared on critical discourse analysis, which is considered to be the most appropriate method for researchers in

the field of social sciences, especially political scientists. As a result, some suggestions were made to researchers who wanted to work on this subject and a definition study was made on the terms "discourse" and "discourse approach".

As a result of the researches, detailed information was given about the critical discourse analysis, which is considered to be the most appropriate application to the field of social sciences and especially political science. Three important theorists of critical discourse analysis van Dijk, Fairclough and Wodak's approaches to critical discourse analysis are given. Finally, Foucault's thoughts on discourse approach, which is the source of inspiration for critical discourse analysis, are shared.

The term discourse has a practical meaning, not a reflection. It can even be used to coordinate societies and groups. They can be used both in writing and with sound, but they can also be used with many visual signs such as gestures, mimics, artworks. In addition, in the discourse approach, attention is drawn to the way language is used, why it is used and the social context in which it is used. Discourse can be used in many forms, such as giving information, addressing, and discussing against a person, against a group, and even against a community.

When the Turkish literature on the discourse approach is examined, it

has been found that it is not a study method that researchers prefer in areas such as political sciences, sociology and psychology. However, as revealed in this research, discourse analysis; In particular, critical discourse analysis is a highly suitable study method for application in the fields of political science, sociology, and psychology.

Although it initially gives a negative impression due to the phrase "critical" in its name, it should be kept in mind that critical discourse analysis has a questioning meaning rather than a negative one. As seen in Table 4, political discourse, institutional discourse, economic discourse, ideology, racism, literacy, education, media language, gender, advertising and promotional culture, traditions, social order and structure, relations of interest, power and opposition. As seen in Table 4, critical discourse analysis will be a very accurate method for studies that are planned to be carried out in areas such as discourses, hegemony, power, and class differences, political discourse, institutional discourse, economic discourse, ideology, racism, literacy, education, media language, gender, advertising and promotional culture, traditions, social order and structure, relations of interest, power and opposition.